

Kultúrakutatási Kollégium Kolozsváron

A *Kolozsvár az átmenet idején* című városantropológiai kutatás kezdeményezői munkájukat 1995 elején (még) *kulturális antropológia program*nak nevezték, s 1994 nyarán elgondolt együttműködésük egyik projektjeként tervezték el.

A kezdeményezők-Feischmidt Margit (Janus Pannonius Egyetem, kommunikációs tanszék, Pécs), Köncei Csilla (Babeş-Bolyai Egyetem, magyar nyelv és kultúra tanszék), Magyarai Nándor László (BBE, szociológia tanszék), Magyarai Vincze Enikő (BBE, európai tanulmányok tanszék) - induláskor két olyan célt tűztek maguk elé, amelyek egyéni szakmai pályájukhoz kötődve, egyetemi kereteken kívül látszottak megvalósíthatónak Kolozsváron: az egyik egy - a kulturális antropológián, valamint a vizuális elméleten és gyakorlaton belül bizonyos irányba szakosodást adó - oktatási program megvalósítása, a másik pedig egy Kolozsvárra irányuló kutatásnak az elkezdése.

E két cél megvalósítása 1995-ben csak úgy volt lehetséges, ha egy Kolozsvárkutató program keretében összekapcsoljuk őket. A szemináriumokat, amelyek mind a diákok, mind az előadók számára pluszmunkát jelentettek egyetemi kötelezettségeik mellett, a kutatási projektekhez kötődő témákban tartottuk. Pályázataink során tapasztaltuk, hogy ma Kolozsváron igényesebb oktatási programot magyar-román együttműködésben megvalósítani, erre a célra anyagi támogatást szerezni, vendégelőadókat hívni csak az egyetemi kereteken belül lehetséges. Ennek a kihívásnak azonban azért nem tudtunk eleget tenni, mivel ez a kulturális antropológiának az egyetemen belüli intézményesedését is jelenti, ami számos, tőlünk független, általunk teljes egészében nem biztosítható körülmény létét követeli meg. Ezért - vontuk le a következtetést - intézményesedési esélyeink főként a saját társadalomra irányuló kutatómunka területén vannak, mégpedig más szakterületek kutatóival együttműködve, valamint úgy, hogy közben az egyetemi kereteket fokozatosan szétfeszítjük és felhasználjuk oktatási elképzeléseink megvalósítására.

Kolozsvár-kutatásunkra a magyarországi Országos Kiemelésű Társadalomtudományos Kutatásoktól (OKTK) kaptunk támogatást 1995 elején. A támogatás a kezdeményező csoport és a kulturális antropológia és/vagy vizuális elmélet és gyakorlat iránt érdeklődő diákok közös munkájának lendületet adott, annál is inkább, mert valójában ennek segítségével kezdődött el az intézményesedés anyagi alapjainak a megteremtése. Ezt egészítette ki egy, a helyi Soros Alapítvány rövid lejáratú kutatási projekteket finanszírozó programjánál 1995 nyarán és őszén elnyert támogatás, illetve egy, az egyetemi kutatásokat segítő romániai minisztériumi finanszírozás.

Mindennek, valamint a résztvevők közös munkájának, kezdeményezőkézségének és kapcsolatainak köszönhetően, lehetővé vált a tervezett tevékenységek intézményes kereteinek a megteremtése. Az intézmény neve *Kultúrakutatási Kollégium (KUKK)* lett, amely mára alapinfrastruktúrával (számítógép, nyomtató, tematikus szakkönyvtár, valamint adatbázis Kolozsvárról, számítógépes feldolgozásban) és olyan belső és külső kapcsolathálózattal rendelkezik, amely lehetővé teszi a részvételt más projekteken. Tevékenységünket 1995 júliusa óta két másik csoportosulással közösen bérelt székházban folytatjuk. Ennek fenntartásában segített bennünket Zsigmond László barátunk, valamint Cs. Gyimesi Éva professzorasszony azáltal, hogy a vele való együttműködés következtében a kulturális antropológia tutoriális programja több, más területen definiált egyetemi programmal közösen 1995 végén támogatást kapott az Illyés Alapítványtól.

A kurrens egyéni munkák és a közös Kolozsvár-kutatás mellett, már említett intézményépítési tapasztalataink alapján, 1996 elején hozzáláttunk két igényes program megszervezéséhez, amelyeket kezdeményezésünkre a kolozsvári európai tanulmányok tanszék vezetősége elfogadott (egy nyári szeminárium Nők és férfiak a kelet-európai

átmenetben című, illetve a Kelet-Európai társadalmak antropológiája című posztgraduális témával).

1996-ban a KUKK tevékenységei között szerepel a Kolozsvár-kutatás folytatása és az érdeklődő diákoknak jól meghatározott területeken nyújtott tutoriális támogatás, annál is inkább, mert ezek olyan területek, ahol a kolozsvári egyetem nem tanszékbe tömörülő, illetve egyetemen kívüli kutatói és szakemberei együtt dolgozhatnak.

Említett projektjeivel a KUKK több más, különböző társadalomtudományos szakterület kutatójával együtt részt vesz egy új alapítvány (Desire Alapítvány a társadalmi nyitásért és reflexióért) létrehozatalában, s ennek egyik programjaként 1996 februárjától immár jogi védelem alatt, önállóan működik.

A Kolozsvár-kutatás első szakaszában céljaink a következők voltak: a saját társadalomra irányuló közös kutatási gyakorlat kialakítása; elméleti és módszertani keretének kidolgozása; az első esettanulmányok elkészítése.

Ezek a célok a tervek szerint részben 1995 folyamán megvalósultak. Az első félévben a kutatási szemlélet meghatározása, ezen belül a városkutatás és az átmenet értelmezése; konkrét kutatási módszerek és eszközök kiválasztása; szakirodalom áttekintése; alapkönyvtár kiépítése és számítógépes feldolgozása; Kolozsvárral kapcsolatos, számítógépen feldolgozott adatbázis kiépítésének elkezdése; elméleti tanulmány a saját társadalomkutatásról. Mindezek után a második félév az első esettanulmányok előkészítésének, részbeni megírásának időszaka volt.

A saját társadalomra irányuló közös kutatási gyakorlatunk kialakítása egyrészt az együttműködés formáinak a kidolgozását, másrészt az együttműködés szakmai vonatkozásainak a megbeszélését jelentette. Mindannyian egyetértettünk abban, hogy a közös kutatás számunkra nem kollektivistá kutatási modellt jelent, hanem egyéni projektek kibontakoztatását közösen definiált szemlélet alapján, valamint egymás szempontjainak, eredményeinek és kapcsolatainak a felhasználását mind egyéni, mind pedig intézményes célokra. A programban, illetve a KUKK-ban való együttműködés a négy kezdeményező számára egyrészt oktatói és kutatói tevékenységéhez, másrészt doktorálásához kapcsolódó munkáik közös keretben történő folytatását, másrészt pedig a diákokkal való foglalkozás egyeztetését jelentette.

Amint az már kiderült, a Kolozsvár-kutatásban, valamint a KUKK más tevékenységeiben diákok részvételét is kívánatosnak tartottuk/tartjuk. 1995 februárjában pályázat útján tizenkét hallgatót választottunk ki olyan különböző szakokon tanuló diákok közül, akik saját bevallásuk szerint érdeklődtek a kulturális antropológia és/vagy a vizuális elmélet és gyakorlat iránt. Hat szociológus-, három néprajzos-, egy filozófus-, egy pszichológus- és egy képzőművész-hallgató került csoportunkba. Együttműködésünk a diákokkal - amint az nyilván természetes egy, a megvalósítás első szakaszában levő program esetében - csak részben tekinthető sikeresnek. Talán azért is, mert olyan modellt kínáltunk fel nekik, amilyenre az egyetemen nincs példa, olyan területen, ahová az egyetemi tanrend maximum egyéves előadás formájában vezeti be őket, és mert mindez az egyetemen kötelező teljesítménynél többet várt el tőlük. Azt a lehetőséget, hogy bejárhatnak a KUKK irodájába és egyénileg használhatják az ott rendelkezésre álló könyvtárat, valamint hogy egyénileg megkereshették a kutatási résztervek irányítóit, a hallgatók nem egyformán használták ki. Ebbe mi nem kívántunk beleszólni; azonkívül, hogy az első félévben kötelező ritmust és teljesítményt vártunk el az adatgyűjtésben és a szemináriumokon való részvételben (ennek fejében őket ösztöndíjban részesítettük), az esettanulmányok tekintetében inkább a diákok kezdeményezésére bízunk az együttműködés ütemét, céljainak a kitűzését és megvalósítását. Szemináriumainkat *négy* témában tartottuk: etnicitás és nacionalizmus; kognitív antropológia és mentális térképek; vizuális elmélet és gyakorlat; bevezetés a politikai antropológiába. Az esettanulmányok tekintetében részben megváltoztattuk eredeti elképzelésünket, amely szerint

a négyünk által kijelölt résztémákhoz kellett volna a diákok kutatásait kapcsolni; végül abban egyeztünk meg, hogy tőlünk függetlenül választhatnak maguknak témát, felajánlva a továbbiakban is a szakmai támogatást (szakirodalmat és megbeszéléseket). A megjelölt Határidőre (1996. 01. 20) a tizenkét hallgatóból hatan jelentkeztek valamilyen fázisban levő munkával. A következő jelenségeket kutatták: azok a mediatizált diskurzusok, amelyek a város román és magyar nyelvű sajtójában a Kolozsvár főterén végzett régészeti ásatásokról folytak (Péter László), a városban formálódó gazdasági elit életmódja és városképe (Demény Enikő), a város dicső múltjának az egyéni életutakra gyakorolt hatása (Orbán Mária), az egyetem új identitását kialakító diskurzusok, különös tekintettel azokra, amelyek az egyetemi reformra hivatkoznak (Kozák Gyula), egy román és egy magyar etnikumú, de hasonló társadalmi csoportba tartozó ember élettörténete (Mátyás László), Kolozsvár képekben - album (Vass Sándor).

Munkánk elméleti és módszertani kereteinek kidolgozását, valamint azt, hogy a fent vázolt közös kutatási gyakorlatot a „saját társadalmunkra” irányítottuk, alapos megfontolás előzte meg. Egyrészt a kezdeményezőknek az az igénye táplálta, hogy a kulturális antropológia területén folytatott oktatói és kutatómunkájukkal ahhoz az irányzathoz kapcsolódjanak, amely e diszciplína identitását a kutató saját társadalmának vizsgálatában jelöli meg és a kritikai kultúrakutatáshoz kapcsolva definiálja. Ennek megfelelően kutatásunk céljaként azoknak a kulturális konstrukcióknak az értelmezés által megvalósított dekonstrukcióját jelöltük meg, amelyek a magunk társadalmi terében és történelmi idejében természetes, magától értetődő valóságként kezelődnek. A „saját társadalmunk” elemzése másfelől pragmatikus okokból is indokoltnak tűnt: Kolozsváron dolgozva és tanulva, kézenfekvő a „kéznyújtásnyira” levő társadalmi teret kutatási terepnek tekinteni, a mindennapi életünkben zajló eseményeket folyamatosan faggatni, azt a kutatói magatartást begyakorolni, amely a mindennapi magától értetődő percepciókra is rákérdez.

Az „antropológia otthon” és az „Európa antropológiája” szakirodalma mellett a „komplex társadalmak” vizsgálatának bibliográfiája is érdekelt és érdekel bennünket. Véleményünk szerint nálunk az antropológia intézményesedésének mindenekelőtt ezek lehetnek az erővonalai, olyan támpontjai, amelyek mentén esélyei lehetnek a hagyományos antropológiában utolérhetetlen nyugati diszciplínának.

Meggyőződésünk, hogy az „átmenet” idején Kelet-Európában folyó kutatások nyilvánosságra hozott eredményei hozzájárulnak a valóság megismeréséhez, önmagunk és mások definiálásához; az elkötelezettség explicitté tett szerves eleme, nem hiteles teljesen semleges, minden társadalmi és kulturális kötöttségtől mentes kutatói attitűdöt kinyilvánítani.

Terepszemléletünket, valamint felfogásunkat a „terepen” való kutatói jelenlétről, elképzeléseinket az elemzés kérdésfelvetéseiről, érvényességéről, korlátairól, elmélet és empiria viszonyával kapcsolatos nézetünket, rész és egész összefüggéseinek kezelését a hiteles értelmezésre vonatkoztatva jórészt az interpretív paradigma formálta. Emellett kutatói szemléletünket, a történelmi perspektívát és a kontextualizáló elemzést, valamint a folyamatokra, változásokra kíváncsi és a kultúra társadalmi meghatározottságát, kultúra és politika összefonódását hangsúlyozó kultúrakutatás befolyásolta.

Első esettanulmányaink eltervezésekor az az elképzelés vezetett bennünket, miszerint a város különböző városképek termelésének és forgalmazásának folyamataként létezik az emberek számára, és az antropológusnak az lehet a feladata, hogy e folyamatot működtető szimbolizációs és reprezentációs stratégiákat vizsgálja. Mivel a város jelentéshálóját nem homogén, kutatásának számunkra legérdekesebb kérdése az, hogy miként konstruálódnak és jelenítődnek meg a különbségek; az azonosságoknak és a másságoknak milyen definíciói jellemzik a helység társadalmi életét.

Esettanulmányaink az előkészítés és a kidolgozottság különböző szakaszában vannak, amelyeket az elkövetkező hónapokban folytatunk és/vagy újabb dimenziókkal egészítünk ki.

A kutatások négy kezdeményezőjének munkája mellett [melynek témái: etnicitás és nacionalizmus Kolozsváron, etnikailag releváns mentális térképek és városhasználati gyakorlatok Kolozsváron, Kolozsvár főtere 1896-tól 1996-ig (filmszinopszis), az egyetem felépítése és jelentéshálójának Kolozsvár társadalmi és mentális terében] hat egyetemi hallgató esettanulmányait is bemutattuk. Mindemellett 1996-ban a Desire Alapítvány helyi választásokat és helyi politizálást kutató projektjében is részt veszünk olyan esettanulmányokkal, amelyek mindennek Kolozsváron való alakulását elemzik.

Magyari-Vincze Enikő